Hawkari 4/12/1978
Nasih Qeredaxi be nawi xwazrawewe

HWKARI 04121978-

بۆچی کورد هەموویان شاعیرن؟

ە هاوکاری ژمارە (٤٤٠)داوتارێك بەوناوەی سەرەوەوە کرابۆوە ، بەلای منەوە مەسەلەی وتارەکە گرنگەو ێکی دیاری هەیە لە سەرپێرەوی ڕۆشنبیری ئەمڕۆ ،و ڕادەیەکی زۆریش وتارەکە بە ڕاست دەزانم . ئەو ی کورد هەموویان شاعیرن‌و زۆری تریش وایان وتووە ! ڵام بۆچی ؟

بۆچی کورد هەموویان اعیرن ؟!

ڕاستی‌یەکەی کورد هەموویان شاعیر نین بەڵکوو هەموویان شاعر نین بەڵکوو ڕۆشنبیرەکانیان شاعیرن . .

لە ڕووی زگماکی‌یەوە یعری لێکدانەوە ئەگەر ی ئەوەیە کورد دەبێ ەڵی دەماخێك یا کۆمەڵە یەکی دەماری وان کە ۆر کاری تێدەکرێ هەرچەندە) هەرشاعیر زوو ی تێناگرێت) . بێگومان یش مەرج نیەو هەڵبێنراوەو کەسیش وانێ بڵێ وایە . کەوالە بووەوە کورد هەموویان اعیر نین ، دەمێنێتەوە سەر ی دەوروبەر .

ناڵی کورد کە لە ێکدەبێ بەلایەلایەو گۆرگانە ەوێ دەی‌کەنە خەو کە یعری فولکلورین ، واتە مناڵ سەرەتاوە گوێی بە شیعر ڕاگیرێنەوە (ئەمەش هەر نیبەت کوردەوە لی‌یەو منداڵانی — هەموو میللەتێك گۆرانی و بابەتەیان هەیە) بەڵام دەبێ ئەوە بزانین کە ئەم لایەلایەو گۆرگانە شەوێیە کارێکی ئەوتۆ (لەڕووی شیعرەوە) ناکاتە سەر مناڵ چونکە فێری زمان نەبووە شیعرەکەی دایکی لە کۆمەڵە دەنگێکی ڕێك‌و پێك جیاناکاتەوە .

دوای ئەوەی منداڵ دەگاتە دەوروبەری شەش ساڵی ، زانیاری زیاد دەکات لە ڕێی زمان‌و موماڕەسەوە . ئەم کاتەوە دەتوانێ شیعر (هەرچەندە ماناکەی نازانێ) لە قسەی ئاسایی جیا دەکاتەوە . گۆرانی‌و مەتەڵ‌و پەندە شیعری‌یەکان‌و جنێوەکانی ناو خەڵکی لەسەردا کاریان زۆرە .

وەك دەزانین شیعر دەربڕینێکی بە ئاوازەو هەست بزوێنەو بەهۆی ڕێکەوتنێکی ئیقاعەوە زیاتر کار لە مرۆڤ دەکات‌و زۆرتر لە گوێی بیسەردا دەمێنێتەوە ، بۆیە مرۆڤ (بە منالیشەوە) هەوڵ دەدات قسەکانی بە تایبەتی ئەوانەی مەبەستیەتی لە جنێوو پیاهەڵدان ، بە ئاواز واتە شیعری بن . هەربۆیە دەبینین زۆربەی ئەو جنێوانەی بەدەم خەلکی‌یەوەن بە تایبەتی منداڵان کێش‌و سەروایان هەیە ، تەنانەت جاری واهەیە ئەوە دژیکیان هیچ پەیوەندی بە مەسەلەکەوە نیەو تەنیا بۆ ئەوە هێنراوە ئیوە دژەکەی دوایی بکات بە شیعر .

هەر لەبەر هەمان هۆی سەرەوەیە دەبینین زۆربەی پەندەکان بە ئاواز یا شیعرین ، بێگومان وەك وتمان ئەم جۆرە ڕێکخستنە پەندەکە دڵگیرتر دەکات .

ئەم سیفەتانەی دەربڕینی شیعری‌و بڵاوی لەناو خەڵکدا کار دەکەنە سەر مرۆڤ‌و شیعری لا دڵگیر دەکەن‌و ڕەنگە واشی لێبکەن ڕۆژێ لە ڕۆژان ببێتە شاعیری میللی یا هونەری . بەڵام وەنەبێ ئەم خاسیەت‌و زروفە هەر لای کورد هەبێت بەڵکوو هەموو میللەتێك پێویستی بە کارکردنە سەر خەڵك هەیە بۆیەش دەربڕینی شیعری لا پەسەندەو دوایش شیعری فولکلۆری زۆرە . کەوابێ مرۆڤی کورد ڕووبەرووی دەوروبەرێکی بە شاعیرکەر نابێ‌و مرۆڤی‌تر دەوروبەرێکی بە شاعیر نەکەر ؛ بەڵکوو هەردووکیان لەو ڕووەوە کە باسمان‌کرد زۆر جیاواز نین .

ئەی‌کەواتە بۆچی کورد هەموویان شاعیرن ؟!

وەك وتم لەڕاستیدا کوردیش وەك میلەتانی تر‌و بە هیچ جۆرێ هەموویان شاعیر نین . کوانێ لەپێش ئەم سەدەیەوە ، ئەو هەموو کوردە شاعیرە بۆچی بە پەنجەی دەست دەژمێررێن ؟! کەوالە بۆچی زۆر لە کورد ناسەکان‌و تەنانەت زۆر لە خۆیشمان هێشتا دەڵێن کورد هەموویان شاعیرن‌و کەیفیان پێدێ ؟! من بە دڵنیایی‌یەوە دەڵێم ئەوانە مەبەستیان لە کورد تەنیا ئەدیب‌و نووسەرەکانیەتی ، بۆیە زووش وتم ئەدیبەکان هەموو شاعیرن نەك کورد . کوردناسەکان کە بەدوای کتێبە کوردی‌یەکاندا گەڕاون (تادەوروبەری ١٩٥٠ش) بێجگە لە دیوانی شیعر کتێبی تریان نەدیوە (هەرچەندەش کتێبخانەی کوردی سەد کتێبی تیادا نەبووبێ) بۆیە یەکسەر وتوویانە کورد هەموویان شاعیرن . ئەگەر بە ژمارە بێت عەرەب پەنجا ئەوەندەی ئێمە شاعیریان هەیەو کەسیش نالی عەرەب هەموویان شاعیرن ، چونکە کە کتێبخانەی عەرەبی دەگەڕێ هەر دیوانە شیعر نابینێت بەڵکوو جۆرەها کتێبی‌تر لە جۆرەها باس‌و خواس دەکەوێتە بەرچاوت .

تا پێش بیست ساڵێك شاعیرمان کەم‌بوو هەرچەندە هەموو ئەدیبەکان شاعیر بوون ؛ بەڵام لەم دوایی‌یەدا یەکجار زۆربوون بەتایبەتی لاوەکان کە ٩ر٩٩٪یان شاعیرن . بەدەگمەن لاوێکی خوێنەر دەبینیت شیعر نەنووسێ‌و سەری ڕۆژنامەکانی بە شیعرە یەك لەدوای یەکەکانی قاڵ نەکردبێ‌و تەنانەت هەوڵەدای دیوان چاپ کردن نەبێت . پۆستەی خوێنەران (هی هەموو چاپەمەنی‌یەکان) شاهیدە کە چ شیعر بارانێکە بە شایەڵکەی (بۆ خاوەنی ئەم هۆنراوانە) کە هیچ جارێك لە دەهۆنراوە نایەتە خوارەوە .

بێجگە لە لاوەکان ئەدیبەکانی تریش بەر ئەم لافاوە کەوتوون‌و خۆیان داوە بە دەمی‌یەوە ، بۆیە زۆربەی چیرۆك نووس‌و شانۆگەرو ٠٠ هتد شیعر نووسین بە زەروری دەزانن . لەوە دەچێ ئەوی شاعیر نەبێ ئەدیب یا ڕۆشنبیر نەبێ .

ئێستا با بزانین کورد بۆچی سەرەنجام هەموویان بوون بە شاعیر یا ئەیانەوێ ببن بە شاعیر ؟ بەلای منەوە چەند هۆیەك هەیە ، یەکەمیان باری سەرنجی خەڵکە بۆ شیعرو شاعیر . لەبەر ئەوەی تا ئێستا وەك وتم ئەدیبەکان هەموو شاعیر بوون بۆیە ئێستا لای خەڵك بڵێیت فلان‌کەس شاعیرە شتێکە بەڵام بڵێیت چیرۆك نووسە یا وەرگێڕە (بۆ نموونە) ئەوەندە بە گرنگی نازانن . کەوابێ هۆی یەکەم ئەوەیە کە شاعیری ناوداری‌یە .

هۆی‌دووەم بڕێ کتێبخانەی کوردی‌یە بە دیوانە شیعر .

دوای ئەوە بە سەراحەت دەڵێم شیعری ئەمڕۆ ئاسانە (ئەم‌هۆیە بە تایبەتی بۆ ئەو خوێنەرانە دەگونجێ کە سەرەتای شیعر نووسینیانە)٠ بۆ نموونە لاوێك دەیەوێ ناو پەیدا بکات پەنا دەباتە بەر شیعر ؛ چونکە ئەگەر بیەوێ ببێت بە لێکۆڵەرەوەیەك لەهەر بوارێکدا بەتایبەتی زانست پێویستە دەیەها کتێب بخوێنێتەوە ئینجا دەتوانێ وتارێك بنووسێ . کەچی دیوانێك شیعر دەخوێنێتەوە ئەوەندە دەزانێت دەبێتە شاعیری شەوورۆژ .

ڕەنگە هەندێك بڵێن هۆیەکی‌تر ماوە ئەویش هەست‌کردنی شاعیرە بە لێپرسراوی‌و تێکەڵ بوونی بە ژان‌و ئازارەکانی کۆمەڵ‌و ئەم جۆرە شتانە . بەڵام من دەڵێم ، زۆر بە دڵنیایی‌یەوە دەڵێم ئەوانەی ئەمڕۆ دەبن بە شاعیر ئەلێ‌پرسراون نە دەزانن ژانەکانی کۆمەڵ چی‌یەو چی‌نیە نە بۆ کۆمەڵ دەنووسن شاعیری ئەمڕۆ خۆپەرستێکی بەرزە ، شیعر بو ناوبانگ دەنووسێ نەك کۆمەڵ (یا بەلای کەمەوە کۆمەڵ لە دوای خۆیەوە دەبینێت) .

ئەم جۆرە شاعیرانە یا دەبێ واز لە شیعر بهێنن یا چاك دەبن یا هەروا دەڕۆن‌و نابن بە شاعیری ڕاستەقینە .

هەرچی ئەوانەشە لە دەمێکەوە شاعیرن‌و خاوەنی دیوانن هەرچەندە زۆربەیان هۆی ڕەسمی کردوونی بە شاعیر وکالی خۆی دەوریان گیراوە بەڵام ئەمڕۆ تووشی دەردە شیعر بوون‌و دەردی لاوەکان ئەمانیشی گرتۆتەوە ؛ تا وای لێهاتووە شیعرەکانیان لەهی لاوەکان جیا ناکرێتەوە بە کورتی‌و بە کوردی‌و بە سەراحەت من لەو باوەڕەدام کە شیعری ئەمڕۆ ئەك هەمی ئەو دەورە پیرۆزە ناگێڕێ کە لە سەربەلی لە وریاکردنەوەی کۆمەڵدا بەڵکوو تا ڕادەیەك دەورێکی سەلبی دەگێڕێ‌و جەماوەر لەخۆڕا مەشغوول دەکات .

⁂

محمد عبد المجید علي